

ЗАСОБИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ СУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

УДК 101:347.97/.99:343.1:327(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2024-11.02>

ВІКТОРІЯ ВОВК

професор кафедри теорії та історії держави і права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

ORCID: 0000-0002-5888-2095

Анотація. В демократичному суспільстві судова влада, судочинство і діяльність судів максимально відкриті і прозорі для громадськості та інститутів громадянського суспільства. Принцип транспарентності судової влади поєднує її гласність, відкритість і публічність. Особливу роль у висвітленні діяльності судів по розгляду конкретних справ відіграють візуальні засоби, до яких належать: судові замальовки, фото-, теле-, відеозйомки, інфографіка, презентації тощо. Потреба використання засобів візуалізації діяльності судів була зумовлена суспільним запитом на інформацію про перебіг подій у залі судового засідання, яка поширювалася у друкованих засобах інформації. В статті підкреслюється, що особлива увага до форм візуалізації роботи судів і суддівської діяльності зумовлена значними світоглядними змінами, зміною стилю мислення і природи сприйняття інформації, підвищенням ролі інститутів громадянського суспільства в організації та контролі діяльності держави і державних органів. В Україні ці процеси відбуваються на тлі тривалого транзитивного стану, в якому перебуває українське суспільство, наявності пережиткових уявлень про суд як про закритий для громадської державний орган та про недовірливість громадянського суспільства. Усі засоби візуалізації судової діяльності, розгляду справ і судочинства умовно можна поділити на дві групи: перша – сукупність форм візуалізації, які інформують широке колу споживачів і транслюють у традиційних (друкованих) ЗМІ, а також у формі інформаційного-новинного контенту у соцмережах і Мережі; друга – форми, які мають вжиток насамперед серед представників судової влади і суддів для навчальних, аналітичних цілей, а також для підвищення кваліфікації. Проте, така класифікація форм візуалізації суддівської діяльності є неоднозначною та неостаточною, оскільки усі форми візуалізації, які висвітлюють роботу судів і судову владу загалом, зазвичай, за деякими винятками, є доступними для інформаційного ознайомлення широкому загалу користувачів мережею Інтернет та споживачів контенту сучасних ЗМІ.

Ключові слова: судова влада, судочинство, судова діяльність, громадянське суспільство, громадськість, громадянський контроль, форми візуалізації, транспарентність відкритість судової влади.

MEANS OF VIZUALIZATION OF JUDICIAL ACTIVITY AND SOCIETY

UDC 101:347.97/.99:343.1:327(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/ehrlchsjournal-2024-11.02>

VIKTORIA VOVK

Professor at the Department of Theory and History of State and Law

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5888-2095

Abstract. In a democratic society, the judiciary, judicial proceedings, and court activities are as open and transparent as possible for the public and civil society institutions. The principle of judicial transparency combines publicity, openness, and public accessibility. Visual media play a crucial role in covering court activities related to specific cases, including courtroom sketches, photography, television and video recordings, infographics, presentations, and more.

The need for visualizing court activities arose from public demand for information about courtroom events, which was traditionally disseminated through print media. The article emphasizes that the growing focus on visualizing judicial work and judicial activities is driven by significant shifts in worldview, changes in thinking

styles and the nature of information perception, as well as the increasing role of civil society institutions in organizing and overseeing the functioning of the state and its institutions.

In Ukraine, these processes are unfolding against the backdrop of a prolonged transitional period, during which society still holds lingering perceptions of courts as closed state institutions and doubts the effectiveness of civil society.

All forms of visual representation of court activities, case hearings, and judicial proceedings can be broadly categorized into two groups. The first consists of visualization formats that inform a wide audience and are disseminated through traditional (print) media, as well as through news content in social networks and the internet. The second includes formats primarily used by the judiciary and judges for educational, analytical, and professional development purposes.

However, this classification of judicial visualization forms remains ambiguous and non-exhaustive, as nearly all forms of visual representation that highlight court operations and the judiciary, with few exceptions, are generally accessible to the broader public via the internet and modern media platforms.

Key words: judiciary, legal proceedings, judicial activity, civil society, public, civic oversight, forms of visualization, transparency, openness of the judiciary.

Україна, починаючи з початку 90-х років ХХ століття, перебуває в транзитивному стані, що позначається на усіх сферах суспільного життя. Транзитивність як перехідний стан суспільства характеризується темпоральною аномалією форм соціальної організації і взаємодії. Йдеться про одночасне функціонування історично застарілих та нових (актуальних) форм, тому «транзитивне суспільство виявляє здатність до переходу, повернення у його певний історичний час таких форм соціальної організації, які були характерними для нього у попередні історичні епохи» [1]. Прикладом таких пережиткових елементів соціального життя в сучасній Україні є питання відкритості судової влади судової діяльності зокрема для громадськості та здійснення контролю над судовою владою громадянським суспільством. Поясненням такого стану речей може бути той факт, що в радянський період судова система, судочинство були закритими для громадськості. Як зазначає Л. Ніколенко, в Україні «сучасне суспільство розвивається в умовах інтеграційних процесів, які базуються на загальноновизнаних принципах гуманізму, поваги прав і свобод людини. Проблема відкритості судового процесу, правосуддя та діяльності судової влади завжди була предметом дискусій не тільки вчених, а й практикуючих юристів» [2, с. 25]. В сучасних розвинених демократичних державах судова влада відкрита для громадянського суспільства та громадського контролю, а її авторитетність і статус в суспільстві засвідчується довірою до судових органів і судочинства. Ця довіра засвідчує: а) компетентність і незалежність судової влади, судових органів і суддівського корпусу; б) згоду населення на використання судовими органами і суддівським корпусом усіх необхідних повноважень для вирішення конкретної справи; в) згоду населення добровільно підкорятися велінням і рішенням судових органів; г) добровільним та усвідомленим виконанням актів судової влади.

Одним із моментів зближення вітчизняної судової влади і європейською моделлю судочинства є вимога транспарентності судових органів та їх діяльності. Описана транспарентність визначається дотриманням національним судочинством статей Конвенції (ст. 6 – справедливий судовий розгляд і ст. 10 – свобода слова та інформації), відповідно до яких судовий розгляд справи повинен має бути швидким, справедливим і вільним від стороннього втручання, а також здійснюватися публічно з необхідним публічним контролем з боку громадськості.

Значну увагу питанням транспарентності судової влади та її взаємодії з громадянським суспільством приділила О. Кошова, яка вказує на те, що під транспарентністю судової влади сьогодні розуміють прозорість суду, відкритість судових процесів і доступ до судової інформації. Сутність принципу транспарентності судової влади полягає в тому, що діяльність судів та їхні рішення повинні бути відкритими, доступними і зрозумілими для громадськості. Принцип транспарентності судової влади є конкретизацією уявлень про справедливий процес правосуддя був сформульований у XVII ст. у Великобританії: «Недостатньо знати, що правосуддя є, необхідно бачити, що воно здійснюється» [3, с. 211]. Тому функціонування сучасного демократичного суспільства неможливе без доступності для громадської інформації про роботу суддів, кадрові призначення, призначень суддів на посади, розгляду судових справ і здійснення правосуддя, прийняття судових рішень тощо. А тому, «прозорість функціонування державних інститутів є важливою ознакою демократії. Не можливо забезпечити справедливе та

ефективне судочинство без його відкритості та гласності. Саме це визначено в сучасних демократичних стандартах судочинства. Громадяни мають знати, хто і як приймає суспільно важливі рішення, як їх виконують і як це впливає на суспільство загалом» [4, с. 4]. В демократичному суспільстві суди не можуть зберігати статус закритості структури і таким чином перебувати поза громадської дискусії в частині ефективної роботи органів влади. Громадянське суспільство, громадськість мають право на поінформованість в належний спосіб щодо стану речей у судовій системі. Тому критика окремих моментів, які мають місце в судовій системі, судочинстві чи діяльності окремих суддів та інформування про них широким кіл населення є не лише можливістю, але і виправданою необхідністю.

Значну роль у взаємодії сучасної судової влади і громадськості відіграють засоби візуалізації. Загалом візуальні засоби це такі зображення як: «мальоване, фотографічне, схематичне, абстрактне, аналітичне) як первинний та вторинний засіб подачі інформації до аудиторії. Візуальні повідомлення поширюються через друковані ЗМІ, телебачення, комп'ютерні мережі, мережі Інтернету та цифрові системи» [5]. Вказані візуальні засоби широко використовуються ЗМІ для висвітлення гострих проблем в судовій владі, судових процесів та роботи суддів, що є функцією та правом ЗМІ на «збір та поширення серед громадськості інформації, висловлювань та критичних тверджень про судочинство, а також висвітлення судових справ до, після та під час судового розгляду, не порушуючи при цьому презумпцію невинуватості» [6]. Зміщення акценту на візуалізацію як засіб взаємодії і відкритості та прозорості судової діяльності є відповіддю в межах вузького напрямку суспільної діяльності на загальнокультурологічний запит, який сформувався в кінці ХХ-на початку ХХІ століття. Форми візуалізації мають досить широкий діапазон: відеозйомка, фотографії, пряма трансляція судових засідань, художні замальовки і рисунки, інфографіка, презентації тощо. Варто також мати на увазі, що вказані форми візуалізації, які використовуються в судовій діяльності, можна поділити на декілька груп: 1 група – це форми візуалізації, які надають інформацію широкому колу споживачів (від простого пересічного громадянина, до інститутів та інституцій громадянського суспільства й представників окремих професійних груп, зокрема судової журналістики). До цієї групи форм візуалізації судової діяльності можна віднести – відеозйомка, фотографії, пряма трансляція судових засідань, художні замальовки і рисунки, частково інфографіку. Історично першою і найбільш відомою формою візуалізації судового процесу були судові замальовки, які набули поширення у висвітленні розгляду судових справ в США, починаючи з ХМІІ століття. Вперше художники зробили замальовки із зали суду для друкованих ЗМІ в 1692 році в штаті Массачусетс, в межах, так званого, салемського процесу. Судовий процес проходив в новоанглійському місті Салем з лютого 1692 по травень 1693 року і відомий як найвідоміший процес полювання на відьом. Художники повинні були не лише замальовувати, все що відбувалося в залі суду, але і передавати в рисунках накал пристрастей між сторонами процесу, а також емоції учасників процесу. Насьогодні, попри бурхливий розвиток технологій фіксації та поширення візуальної інформації, в окремих штатах США зберігається традиція скетчнгового зображення судового процесу. Для вітчизняної традиції судочинства непритаманною є культура судових замальовок, але під впливом глобалізаційних процесів, знайомства із зарубіжним досвідом фіксації того, що відбувається у судовій залі під час розгляду конкретної справи, проходять апробацію нові підходи щодо візуалізації роботи судових органів. Прикладом чого став арт-захід «Судова замальовка: судочинство очима митців», проведений Вінницьким міським судом Вінницької області, який був проведений у 2019 році: «ідея полягала в тому, щоб через призму мистецтва зобразити судову гілку влади. Без слів та технічних засобів: фото – й відеокамер, лише за допомогою індивідуального сприйняття, творчого бачення художника передати емоції, характери, енергетику з судового засідання. ... У зв'язку з цим виникла необхідність використання судової замальовки, як окремого жанру образотворчого мистецтва, для оприлюднення у засобах масової інформації новинного ілюстрування судових засідань» [7]. Майбутні художники, студенти Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського впродовж кількох тижнів замальовували суддів, їх помічників, секретарів судових засідань, учасників по справі під час реальних слухань справ. На думку голови суду А. Михайленка, проведення різноформатних заходів (днів відкритих дверей, оглядових екскурсій, семінарів, тренінгів, мистецьких виставок, різноманітних конкурсів для дітей, опитувань громадян-відвідувачів суду) є ефективними комунікаційними каналами, через які здійснюється інформування різних аудиторій щодо діяльності суду [8].

Друга група представлена інфографікою і презентаціями, які мають вжиток насамперед серед представників судової влади і суддів для навчальних, аналітичних цілей, а також для підвищення кваліфікації. Хоча така класифікація форм візуалізації суддівської діяльності не є однозначною, тому, що форми другої групи, як правило, є доступними для інформаційного ознайомлення широкому загалу користувачів мережею Інтернет та споживачів контенту сучасних ЗМІ.

Щодо ролі форм візуалізації в судовій діяльності або форм візуальної комунікації в громадянському суспільстві, то слід зауважити, що вони (форми візуалізації) сприяють сприйняттю інформації, поглиблюють сенс текстових повідомлень, уможливають роз'яснення складних даних у зрозумілій, швидкій та наочній формі (якщо словесне пояснення складне). Все ширше використання візуальних форм у висвітленні інформації про судову діяльність і судочинство пояснюється тим, що «апарат людського зору та почуттів по-різному сприймає, обробляє та аналізує фрагменти тексту та візуальні образи. Логіка сприйняття зображення суттєво відрізняється від сприйняття тексту, доведено, що люди сприймають візуальний контент частіше. Вдало підібраний візуальний контент надає ефекту присутності, наближає читача до ситуації, зображує подію більш детально. Інформаційне повідомлення суттєво виграє, якщо містить у собі обґрунтоване поєднання візуальної та текстової інформації, вербального та невербального складників» [5].

Як зазначає О. Сасевич, відкритість судового процесу забезпечує учасникам судового процесу та іншим особам можливість бути присутніми на відкритому судовому засіданні, також здійснювати фото-, відеозйомку та аудіозапис із використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, проте з урахуванням обмежень, встановлених законом (стаття 11 закону «Про судоустрій і статус суддів») [8]. Ця відкритість є свідченням ефективної комунікації судової влади і громадянського суспільства, а також її відкритості.

Чинне вітчизняне та зарубіжне законодавство алгоритмічно прописує дії журналістів для висвітлення судових процесів за допомогою візуальних засобів. Відповідно до ст. 6 Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод, судові рішення виголошується публічно, але передбачаються обмеження на присутність публіки і представників ЗМІ в судовій залі або впродовж всього судового процесу, або на його частинах. Ці обмеження застосовуються в інтересах громадського порядку, суспільної моралі, національної безпеки, захисту приватного життя учасників судового процесу, прав неповнолітніх та у тих випадках, які можуть зашкодити інтересам правосуддя. В українському законодавстві теж містяться норми, які містять умови надання дозволу на проведення відео- та фотозйомки в залі судового засідання. Зокрема, в цивільному судочинстві діє вимога щодо згоди сторін, які беруть участь у справі, на проведення фото- та відео-фіксації; необхідна ухвала суду про надання дозволу на проведення фото- і відеозйомки, що відповідає ст. 307 Цивільного кодексу України, яка передбачає, що фізична особа може бути знята на фото-, кіно-, теле- чи відеоплівку лише за її згодою. У частині 8 статті 6 ЦПК України вказується, що «проведення в залі судового засідання фото- і кінозйомки, відео-, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури, а також транслявання судового засідання по радіо і телебаченню допускаються на підставі ухвали суду за наявності згоди на це осіб, які беруть участь у справі». Щодо кримінального судочинства в Україні, то частина 6 ст. 27 Кримінального процесуального кодексу України передбачає, що кожен, хто присутній в залі судового засідання, має право вести стенограму, робити нотатки, використовувати портативні аудіозаписуючі пристрої, а проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо і телебаченню, звукозапису із застосуванням стаціонарної апаратури допускаються на підставі ухвали суду, яка приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду.

Висновки. Засоби візуалізації судової діяльності, судових процесів в сучасному світі відповідають основоположним засадам демократії, оскільки судова влада як одна із гілок державної влади не може бути закритою для громадської та інститутів громадянського суспільства. Засоби візуалізації мають широкий діапазон – від судової замальовки до продуктів, створених за допомогою сучасних технологій. Сенс використання візуальних засобів у зображенні судової діяльності полягає в тому, щоб реалізувати принцип транспарентності судової влади на практиці, здійснювати інформування громадської про діяльність судів, суддів, розгляд конкретних справ, винесені судові рішення. Разом з тим,

можливість створення візуальних продуктів, які відображають судові процеси, діяльність судів і процес здійснення правосуддя в демократичних державах регламентована на рівні законодавства.

REFERENCES

1. Balanovskyi, Ya. Yavyshe sotsialnoi tranzitivnosti – chynnyk temporalnoi marhinalnosti suspilstva. Retrieved from: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/balanovskyi_yavyshe.pdf
2. Nikolenko, L. M. (2022). Transparentnist sudovoi vlady v umovakh reformuvannia. Retrieved from: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/3-nikolenko.pdf>
3. Koshova, O. (2015). Transparentnist suchasnoi sudovoi vlady. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*. № 1-2 (9–10).
4. Buromenskyi, M., Serdiuk, O., Pidkurkova, I. (2009). *Osnovy sudovoi zhurnalistyky: posibnyk dlia zhurnalistiv*. Kyiv. 72 s.
5. Tereshchenia, O. V. Rozvytok vizualizatsii, yii vydy ta osoblyvosti, vizualizatsiia obrazu Ukrainy v inozemnykh ZMI. Retrieved from: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/53-dvadsyat-tretya-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/575-rozvitok-vizualizatsiji-jiji-vidi-ta->
6. The Madrid Principles on the Relationship between the Media and Judiciary. The Media and Judiciary Year book. Center for the Independence of Judges and Lawyers. Geneva, Switzerland, December, 1995, Volume IV. 142 p. ООН (11 лютого 1994 року).
7. Art-zakhid u Vinnytskomu miskomu sudi «Sudova zamalovka»: sudochynstvo ochyma myttsiv. Retrieved from: <https://court.gov.ua/archive/871255/>
8. Sheho take vidkrytist sudovoho protsesu i yaki prava maiut zhurnalisty. Retrieved from: <https://adm.od.court.gov.ua/sud1570/pres-centr/interview/352701>

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Балановський Я. Явище соціальної транзитивності – чинник темпоральної маргінальності суспільства. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/balanovskyi_yavyshe.pdf
2. Ніколенко Л.М. Прозорість судової влади в умовах реформування. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/3-nikolenko.pdf>
3. Кошова О. Прозорість сучасної судової влади. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1-2 (9–10).
4. Буромєнський М., Сердюк О., Підкуркова І. Основи судової журналістики: посібник для журналістів. Київ, 2009. 72 с.
5. Терещеня О. В. Розвиток візуалізації, її види та особливості, візуалізація образу України в іноземних ЗМІ. URL: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/53-dvadsyat-tretya-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/575-rozvitok-vizualizatsiji-jiji-vidi-ta->
6. The Madrid Principles on the Relationship between the Media and Judiciary. The Media and Judiciary Year book. Center for the Independence of Judges and Lawyers. Geneva, Switzerland, December, 1995, Volume IV. 142 p. ООН (11 лютого 1994 року).
7. Арт-захід у Вінницькому міському суді «Судова замальовка»: судочинство очима митців. URL: <https://court.gov.ua/archive/871255/>
8. Що таке відкритість судового процесу і які права мають журналісти. URL: <https://adm.od.court.gov.ua/sud1570/pres-centr/interview/352701>